

РЕЦЕНЗІЇ. ОГЛЯДИ. АНОТАЦІЇ

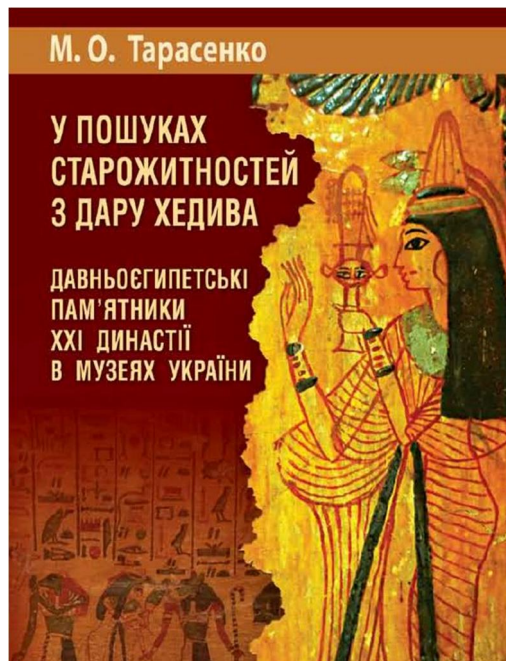
Віктор Ставнюк

НОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ В ЦАРИНІ МУЗЕЙНОЇ ЄГИПТОЛОГІЇ.

**Тарасенко М. О. У пошуках старожитностей з дару хедива.
Давньоєгипетські пам'ятники XXI династії в музеях України.
Київ: ІС НАНУ, 2019. 316 с.**

DOI: 10.5281/zenodo.5721955

© В. Ставнюк, 2021. CC BY 4.0

Монографія М.О. Тарасенка «У пошуках старожитностей з дару хедива. Давньоєгипетські пам'ятники XXI династії в музеях України», яка видана під грифами двох академічних установ – Інституту сходознавства ім. А.Ю. Кримського та Одеського археологічного музею, присвячена дослідженню низки об'єктів матеріальної культури Стародавнього Єгипту XI–X ст. до н.е., які зберігаються в музейних фондах України. Відправною точкою для дослідження, як зазначає автор, послугувала його зацікавленість у давньоєгипетських артефактах XXI династії з експозиції Одеського археологічного музею (ОАМ), зокрема, саркофагах, яка виникла в нього ще у 2003 р., коли він приймав участь в археологічній експедиції в м. Білгород-Дністровський. З'ясувалося, що частина артефактів походила з т.зв. Другого тайника мумій в Дейр ель-Бахрі, який було відкрито ще у 1891 р. французьким археологом Ж. Дарессі. Надалі цей тайник отримав додаткову назву Баб ель-Гусус. В ньому було знайдене найбільше колективне захоронення представників фіванського жрецтва XXI династії –157 індивідуальних поховальних комплектів з багатим супровідним інвентарем. Тогочасний правитель Єгипту, хедив Аббас II Хільмі недовзі вирішив подарувати частину знайдених тут артефактів (саркофагів, ушебті, ящиків

для ушебті та мумійних бинтів) дружнім європейським державам, а також Османській Туреччині та США. Відібрані об'єкти були поділені на 17 приблизно рівноцінних частин (т.зв. лотів) і в 1893 р. в Каїрі відбулося жеребкування, за яким лот № 6 дістався Російській імперії. У 1894 р. ці старожитності з дару хедива були доставлені до Одеси. Тут їх розділили на кілька частин і вже в 1895 р. відправили в низку університетських музеїв у різних куточках імперії. Дореволюційним російським і радянським єгиптологам було відомо про те, що об'єкти з лота № 6 були в Одесі, Києві, Тарту (з часів Першої світової війни вони знаходяться у Воронежі) та Казані. Звіт Ж. Дарессі про укомплектування лотів від 1902 р. також згадує як місце, куди потрапив один з саркофагів, місто Іркутськ, де кілька поколінь єгиптологів марно намагалися знайти хоча б якісь його сліди. Власне цим, а також стислими даними супровідного листа єгипетської Служби старожитностей, інформація про «російський лот» й обмежувалася – ще в 2019 р. російські науковці вважали, що жодної докладної документації щодо розподілу старожитностей лоту № 6 в Одесі не було складено.

Розшуки щодо історії походження цих пам'ятників привели М.О. Тарасенка до віднайдення в Державному архіві Одеської області низки раніше невідомих архівних документів, які дали змогу довести, що це не так. Поміж іншого, було знайдено докладний звіт професора кафедри класичної філології Новоросійського (Одеського) університету Олексія Миколайовича Деревіцького (1859–1943), який був призначений відповідальним за розподіл старожитностей між музейними установами. Цей звіт містить цінну інформацію як про склад лоту № 6, так і про локації відправки артефактів. З'ясувалося, що склад лоту був більшим, ніж вважалося. Він містив 6 саркофагів, 4 мумійні кришки, 92 ушебті, 3 скриньки для ушебті та три фрагменти пелен мумій. Також більшим був і список місць, куди відправили частини лоту № 6. Старожитності було розділено на 10 частин, одну з яких залишили в Одесі, а інші доправили до Києва, Харкова, Казані, Москви, Санкт-Петербурга (дві частини), Юр'єва (Тарту), Варшави та Гельсінкі. Додаткові документи, що стосуються перебування артефактів Баб ель-Гусус в Одесі, були надалі знайдені М.О. Тарасенком в Російському державному архіві в Санкт-Петербурзі. Власне, цим архівним розшукам повністю присвячено перший розділ монографії.

Другий розділ відповідає на наступне закономірне питання – якою була подальша доля частин лота № 6 в місцях відправки та що відомо про їхню сучасну локалізацію. Автор ретельно розглянув музейну історію кожної з частин і прослідкував всі переміщення артефактів. Наприклад, дуже заплутано виявилася доля київської частини лота, адже після того, як речі були доставлені в Археологічний музей Університету св. Володимира, в пореволюційний період вони кілька разів змінювали власника та місце експонування. У 1943 р. єгипетські старожитності було вивезено до Німеччини, і повернуто до Києва лише в 1947 р. та передано до Історичного музею. У 1959 р. Міністерство культури УРСР вирішило повернути київські саркофаги до Одеського археологічного музею, де вони знаходяться понині. При цьому, доля ушебті з цієї частини лота залишається невідомою. Доля частини, яка потрапила до Харкова, виявилася трагічною – у 1942 р. вона була знищена в полум'ї війни. Розшуки М.О. Тарасенка виявилися корисними для музейних установ низки музеїв інших країн – зокрема, йому вдалося встановити походження з лоту № 6 Баб ель-Гусус артефактів з Державного Ермітажу в Санкт-Петербурзі (дві анонімні мумійні кришки), Музею образотворчих мистецтв ім. О.С. Пушкіна в Москві (зовнішній саркофаг Іусанх) та Національного музею у Варшаві (жіночий анонімний саркофаг). Останнє відкриття виявилось фактично сенсаційним, адже досі вважалося, що в цій країні немає великих об'єктів з Баб ель-Гусус.

Третій розділ є, по суті, каталогом давньоєгипетських старожитностей (саркофагів та їхніх фрагментів, мумійних пелен та ушебті) ХХІ династії з фондів п'яти музеїв України: Одеського археологічного музею НАН України, Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника, Львівського музею історії релігії, Музею східного мистецтва в Золочівському замку та Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського. Він включає докладний опис об'єктів як із колишнього лота № 6 Баб ель-Гусус, так і артефактів вказаного періоду іншого походження. Вкрай важливим є введення до наукового обігу давньоєгипетських предметів із музеїв Західної України, які досі взагалі не були відомі єгиптологічній спільноті. Серед них є дійсно унікальні експонати, як, наприклад, єдиний фрагмент від саркофагу жриці на ім'я Мутемуті, що зберігся до нашого часу.

Останній, четвертий розділ книги повністю присвячено поховальному інвентарю фіванської жриці на ім'я Несітауджатахет, яку було поховано в тайнику Баб ель-Гусус. Її зовнішній саркофаг, що входив до лоту № 6, є «перлиною» експозиції Одеського археологічного музею. Цей розділ є чудовою демонстрацією того, як дослідження окремих поховальних комплектів з цього тайника перетворюється на складання заплутаного «міжна-

родного пазлу», адже внутрішній саркофаг Несітауджатахет знаходиться в Казані, мумія на кришці – у Воронежі, скринька для ушебті – в Санкт-Галлені (Швейцарія), серцевий скарабей – у Загребі, поховальні папіруси та мумія – в Каїрі, а ушебті розподілені між музеями тринадцяти країн.

До достоїнств праці М.О. Тарасенка слід також віднести додатки з архівними документами та її багатий ілюстративний матеріал, який містить 163 малюнки зі світлинами документів, дотичних до теми дослідження, портретів персоналій та будівель музейних установ. І, звичайно, самих старожитностей – як тих, що зберігаються в музеях України, так і багатьох пам'ятників із різних європейських музеїв, при чому фотографії значної частини з них публікуються тут вперше.

Книга М.О. Тарасенка не є каталогом музейних пам'ятників у загальноприйнятому розумінні цього слова. Більша її частина – це практично «детективне розслідування» з історії походження, архівної та музейної історії артефактів. Ця праця є результатом багаторічної дослідницької, архівно-пошукової та музейної роботи автора та, поза сумнівом, є важливим досягненням сучасної української єгиптології. З огляду на її багатомірність, вона може мати інтерес не тільки для фахівців-сходознавців, але й для істориків України XIX–XX ст., музейних і архівних науковців, краєзнавців, студентів-гуманітаріїв і читачів, які цікавляться культурною спадщиною своєї країни.

Дата подання: 29 вересня 2021 р.

Дата затвердження до друку: 6 жовтня 2021 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Ставнюк, В. Рецензія : Нове дослідження в царині музейної єгиптології. Тарасенко М.О. У пошуках старожитностей з дару хедива. Давньоєгипетські пам'ятники XXI династії в музеях України. Київ: ІС НАНУ, 2019. 316 с. *Сіверянський літопис*. 2021. № 5. С. 156–158. DOI: 10.5281/zenodo.5721955.

Цитування за стандартом APA

Stavniuk, V. (2021). Retsenziia : Nove doslidzhennia v tsaryni muzeinoi yehptolohii. Tarasenko M.O. U poshukakh starozhytnostei z daru khedyva. Davnoiehypetski pamiatnyky XXI dynastii v muzeiakh Ukrainy. Kyiv: IS NANU, 2019. 316 s. [Review : New research in the field of museum Egyptology. Tarasenko M.O. In searching of antiquities from khedyv's present. Ancient Egypt monuments of XXI dynasty in Ukrainian museums. Kyiv: IS NANU, 2019. 316 p.]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 5, P. 156–158. DOI: 10.5281/zenodo.5721955.

